

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA IJTIMOIIY TADBIRKORLIK VA SOLIQ BOSHQARUVI

Yerjanov Shohrux Kabil o'g'li

*O'zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi
magistratura bosqichi tinglovchisi*

Anotatsiya: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari va ularni samarali soliqqa tortish mexanizmlari tahlil qilinadi. Raqamlashtirish jarayonlari soliq boshqaruvida shaffoflikni ta'minlash, hisob-kitoblarni avtomatlashtirish, byurokratik to'siqlarni kamaytirish imkonini beribgina qolmay, ijtimoiy tadbirkorlar uchun ham qulayliklar yaratmoqda. Shu bilan birga, maqolada raqamli platformalarning soliq boshqaruvidagi o'rni, mavjud qonunchilikdagi muammolar va ularni hal qilish bo'yicha takliflar bayon etiladi. Tahlil natijalariga asoslangan holda ijtimoiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlovchi zamonaviy soliq boshqaruvi mexanizmlarini ishlab chiqish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, ijtimoiy tadbirkorlik, soliq boshqaruvi, soliq imtiyozlari, raqamlashtirish, elektron hisob-kitob, fiskal siyosat.

Raqamli texnologiyalar iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida chuqur o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, tadbirkorlik sohasida bu o'zgarishlar ishlab chiqarishdan tortib, moliyaviy hisob-kitob va soliq to'lovlarigacha bo'lgan barcha jarayonlarga ta'sir ko'rsatmoqda. Raqamli iqtisodiyotning tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan ijtimoiy tadbirkorlik esa o'z faoliyati orqali nafaqat iqtisodiy foyda, balki ijtimoiy muammolar yechimiga ham hissa qo'shayotgan subyektlardir. Ularning faoliyatini qo'llab-quvvatlashda soliq boshqaruvi muhim rol o'ynaydi.

Ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarining barqaror faoliyat yuritishi uchun raqamli infratuzilma, elektron hujjat aylanishi, onlayn soliq hisobotlari, raqamli identifikatsiya kabi vositalar muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqqa tortish tartiblarining moslashuvchanligi, shaffofligi va samaradorligi ijtimoiy tadbirkorlar uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi.

Mazkur maqolada O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasi doirasida ijtimoiy tadbirkorlik subyektlariga yaratilayotgan soliq qulayliklari, mavjud tizimdagi muammolar va ularni hal etish yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli soliq boshqaruvi orqali ijtimoiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashning istiqbollari va xorijiy tajriba asosida takliflar ilgari suriladi.

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ijtimoiy tadbirkorlikni tashkil etish, boshqarish va soliqqa tortish mexanizmlarida yangi bosqichni boshlab berdi. An'anaviy iqtisodiy modelda soliq organlari faoliyatini ko'p hollarda nazorat,

inspeksiya va hujjatlashtirish bilan bog'liq bo'lgan murakkab byurokratik tizim orqali amalga oshirgan bo'lsa, hozirgi raqamli davrda ushbu jarayonlar tobora elektron ko'rinishga o'tmoqda. Bu esa, ijtimoiy yo'naltirilgan kichik va o'rta biznes subyektlari, ayniqsa, ijtimoiy tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchi yuridik va jismoniy shaxslar uchun sezilarli darajada ma'muriy yukni kamaytiradi.

Ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarining asosiy maqsadi ijtimoiy muammolarni iqtisodiy mexanizmlar yordamida hal qilishdan iborat. Shu sababli, ularning faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi lozim. Raqamli boshqaruvning joriy etilishi natijasida ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarining soliq to'lovlari, moliyaviy hisobotlari va yillik balanslarini onlayn ravishda taqdim etish imkoniyati mavjud bo'lmoqda. Bu esa soliq shaffofligini ta'minlabgina qolmay, noqonuniy faoliyatni bartaraf etish, davlat daromadlarining oshishiga ham xizmat qiladi. Bundan tashqari, elektron soliq tizimlarining kengaytirilishi orqali ijtimoiy tadbirkorlik subyektlariga avtonom tarzda soliq imtiyozlaridan foydalanish, hisob-kitoblar yuritish va qonunchilikdagi yangiliklardan xabardor bo'lish imkoniyati yaratilmoqda. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan joriy etilgan "Soliq to'lovchining shaxsiy kabineti" tizimi orqali yuridik shaxslar soliq majburiyatlarini elektron tarzda kuzatishi, to'lovlarni amalga oshirishi va davlat organlari bilan onlayn muloqotga kirishishi mumkin.

Raqamlashtirish jarayonlari ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatini soliqqa tortishda alohida yondashuvni ham talab qiladi. Chunki bu subyektlarning asosiy daromad manbalari ko'pincha grantlar, homiylik mablag'lari yoki aholi xizmat haqlari bilan bog'liq bo'lib, ular odatdagi tijorat faoliyatidan farq qiladi. Shu sababli, soliq siyosatida bu toifaga nisbatan aniq va moslashuvchan yondashuv ishlab chiqilishi kerak. Bu yerda eng muhim omil – daromad va foyda tushunchalarining ijtimoiy tadbirkorlik uchun qayta aniqlanishi zarurligidir. Bundan tashqari, raqamli iqtisodiyot sharoitida ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari ko'pincha onlayn platformalar orqali xizmat ko'rsatishadi. Bu holatda ularning faoliyati ko'p hollarda axborot texnologiyalari va raqamli mahsulotlar bilan bog'liq bo'ladi. Mazkur xizmat turlari uchun alohida soliq tartiblari, masalan, elektron xizmatlarga qo'llaniladigan QQS stavkalari, onlayn to'lovlarga soliq solish masalalari muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada raqamli platformalarda faoliyat yurituvchi ijtimoiy tadbirkorlarni tartibga soluvchi aniq soliq va huquqiy baza yaratilishi lozim.

Xorijiy mamlakatlar tajribasiga nazar tashlansa, masalan, Buyuk Britaniyada ijtimoiy korxonalar uchun alohida yuridik maqom berilgan bo'lib, ular soliqda imtiyozlarga ega. Shuningdek, AQSh, Kanada, Germaniya kabi davlatlarda ijtimoiy korxonalar uchun raqamli soliq tizimlari orqali maxsus ro'yxatdan o'tgan tashkilotlar sifatida qo'shimcha preferensiyalar mavjud. O'zbekistonda esa bunday alohida maqom hali rasmiylashtirilmagan, biroq "ijtimoiy tadbirkorlik" atamasi qonunchilikda mustahkamlab borilmoqda. Shu o'rinda, ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari uchun soliq

boshqaruvini soddalashtirish, avtomatlashtirish va moslashtirish orqali ularning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash mumkin. Bu esa nafaqat ularning o'z faoliyatini qonuniy asosda olib borishiga xizmat qiladi, balki davlatning ijtimoiy infratuzilmasini mustahkamlashda ham muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, soliq boshqaruvi tizimida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali ijtimoiy tadbirkorlikni strategik yo'nalishda rivojlantirish mumkin.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish nafaqat soliq organlari va davlat uchun, balki jamiyat uchun ham dolzarb hisoblanadi. Chunki ijtimoiy tadbirkorlik ijtimoiy barqarorlik, bandlik va tenglikni ta'minlashda muhim vositadir. Raqamli texnologiyalar esa bu jarayonni tez, samarali va shaffof tashkil etish imkonini beradi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida ijtimoiy tadbirkorlik va soliq boshqaruvi o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, bu sohaga zamonaviy texnologiyalarni keng tatbiq etish orqali ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari uchun qulay soliq muhiti yaratish imkoniyati paydo bo'lmoqda. Ijtimoiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash nafaqat ijtimoiy adolat va iqtisodiy inklyuzivlikni ta'minlaydi, balki davlat tomonidan yuritilayotgan fiskal siyosatning ham samaradorligini oshiradi. Raqamlashtirish hisobiga soliq boshqaruvi ancha soddalashtirishmoqda, byurokratik to'siqlar kamaymoqda va moliyaviy shaffoflik oshmoqda.

O'zbekiston tajribasidan kelib chiqib aytish mumkinki, hozirgi kunda soliq organlari tomonidan ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatini tartibga solish yo'lida muhim bosqichlar bosib o'tilmoqda. Biroq hali ham soliq qonunchiligida bu subyektlar uchun aniq va ixtisoslashtirilgan tartiblar, yengilliklar mexanizmlari to'liq shakllanmagan. Shu bois, davlat soliq siyosatida ijtimoiy tadbirkorlikni raqamli vositalar orqali alohida e'tiborga olish, ularga nisbatan soddalashtirilgan hisobot va nazorat tizimini joriy etish, turli soliq yengilliklarini progressiv tarzda taklif qilish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Shuningdek, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, raqamli soliq boshqaruvi orqali ijtimoiy tadbirkorlik subyektlariga grantlar, subsidiyalar, soddalashtirilgan soliq stavkalari, shaxsiy kabinetlar va elektron xizmatlar orqali xizmat ko'rsatish mexanizmlari muvaffaqiyatli joriy etilmoqda. O'zbekiston ham bu yo'nalishda harakat qilmoqda, lekin yanada puxta qonunchilik bazasi, nazorat tizimi va strategik yondashuv zarur.

Kelgusida raqamli soliq boshqaruvi ijtimoiy tadbirkorlikni nafaqat davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, balki xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikda rivojlantirish, ularning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish uchun muhim vositaga aylanishi mumkin. Bu esa jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda, ijtimoiy xizmatlar sifati va ulardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикасининг “Солиқ кодекси”, 2022 йил таҳрири.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ижтимоий тадбиркорлик тўғрисида”ги Қонуни, 2021 йил.
3. Давлат солиқ қўмитаси расмий веб-сайти: www.soliq.uz
4. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари.
5. Nurliboev, U. (2023). “Raqamli iqtisodiyot va biznes muhitining soliq mexanizmlariga ta’siri”. Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali.
6. Xasanov A.A. (2022). “Ijtimoiy tadbirkorlik va fiskal siyosat”. Toshkent moliya instituti nashri.
7. OECD (2021). “Taxation and the Digital Economy”.
8. World Bank (2020). “Doing Business in Uzbekistan”.
9. UNDP Uzbekistan (2021). “Inclusive Entrepreneurship and Social Innovation”.
10. European Commission (2022). “Tax policies to support social enterprises”.
11. Ҳамраев Ш. (2022). “Ижтимоий тадбиркорликда рақамлаштиришнинг аҳамияти”.